

la via a Domat, er il public giuven. Ils Dis da litteratura n'èn cun quai tuttavia betg in'occurrenza per ils «professurs dals cudeschs gross» e per ils «Rumantschuns», sco quai che tschertins s'imageschan mintgatant. Ina visitadra giuvna ha lura era stui constatar avant in pèr onns: «Jau n'avess betg pensà che litteratura saja uschè divertenta.» Ils Dis da litteratura èn damai ina festa per star da cumpagnia tranter Rumantschs e betg Rumantschs – e tar tuts è la litteratura in interess communabel.

Als Dis da litteratura han era lieu forums da discussiun – sco qua l'onn 2015 cun la tschertga da cuntrabandists en lingua e litteratura.

Foto: R.Dermont

«SCO CHASCHIEL SIN ILS BIZOCHELS» — SCUVRIR IL DICZIUNARI RUMANTSCH GRISCHUN

Il Dicziunari Rumantsch Grischun (DRG) ed ils Dis da litteratura paran a l'emprima egliada totalmain differents – l'emprim in'ovra scientifica linguistica da lunga durada, il segund in eveniment annual sur trais dis cun litteratura contemporanea. Ma a la segunda egliada èn els tuttina sumegliants: Tar omadus vai sa chapescha per la lingua rumantscha. Ma tant en il DRG sco a chaschun dals Dis da litteratura n'exista betg quest sforz da vulair e stuair cumbatter per salvar la lingua rumantscha. La situaziun da la lingua è per omadus partidas sco quai ch'ella è. Las linguistas ed ils linguists dal DRG documenteschan il svilup da la lingua, senza valitar (almain betg en l'ovra sezza), p.ex. schebain tscherts germanissemes en la lingua èn ussa buns u mals. Ils organisaturs dals Dis da litteratura preschentan la situaziun actuala da la scena litterara rumantscha – senza deplorar ina situaziun minoritara u perfin cun lantschar parolas da cumbat per u cunter

1904 gegründet, ist das DRG und 2 Faszikel in 13 Bänden erschienen mit der Wortserie von A bis MERDA. Natürlich kann man das *Institut dal DRG* auch besuchen – sei es für Recherchen oder auch, um mehr darüber in einer Führung zu erfahren (gerade auch für Schulklassen!). Mehr dazu auf www.drg.ch.

las differentas variantas rumantschas. I vegn purschì in arranschament litterar tut «normal» che duess atgnamain sa chapir per mintga lingua.

Bleras personas èn da l'opiniun che tant l'ovra dal DRG sco ils Dis da litteratura sajan insatge per ils uschenumnads «Rumantschuns» – pia be per quellas personas che s'occupan professiunalmain da la lingua rumantscha. È quai propi uschia?

Il DRG – interessantamain anc interessant

«Es war interessanterweise interessant.»
Uschia commentescha in scolar gimnasial la visita guidata da sia classa en l'Institut dal DRG. Ina reacziun frequenta per quels e quellas che han l'idea che la lavur per il DRG saja ordvart «sitga e lungurusa». Quai èn sa chapescha gusts. Ma tge vegn insumma tractà en il DRG?

Dapi la fundaziun l'onn 1904 sut il tetg da l'uniun da la Societad Retorumantscha ha il DRG la suandanta finamira: inventari-

sar, preschentar ed explitgar l'entir stgazi da peds da la lingua rumantscha – tant da quella discurredda sco da quella scritta. Part da la lingua rumantscha tractada en il DRG fan uschia las variantas idiomáticas cun tut lur sutdialects regionalis e locals. Cuntrari al num da l'ovra na tracta il DRG dentant betg ils peds da la lingua unificgada rumantsch grischun. Il num para ozendi in pau irritant, damai ch'el deriva dal temp da fundaziun, cura ch'i na deva anc nagina lingua unificgada. El munta ch'il dizziunari tractia il rumantsch *dal* Grischun. Ils artitgels dal DRG documenteschan il pled en la lingua, sia muntada, co el vegn

DRG na documentescha dentant betg mo ils peds, el explitga era quai che sa zuppa davos els. Uschia chatt'ins en il DRG era proverbis, ligns e versets ed ils artitgels pli lungs documenteschan usits ed artisanadis gia daditg svanids. Tut ils artitgels concludan cun l'indicaziun davart l'origin dal pled. Il DRG enciclopedic è cun quai in inventari cumplet da la lingua e cultura rumantscha alpina.

Per tgi che ha plaschair da la lingua – e betg mo da la lingua, mabain era da la cultura populara – è la lavur per e cun il DRG en mintga cas in champ plain stgazi e scuvertas. Cun mintga artitgel pon ins s'approfondar en in champ tematic dal tutfatg nov: Ins vegn ad enconuscher l'entir process co elavurar il glin en l'artitgel GLIN 'Flachs, Lein', ins sto sa lavurar en il sistem politic communal dad avant 1850 fin oz redigind l'artitgel MESS e MAS-CHALCH 'Gemeindebote' u ch'ins sto u dastga – dasper las differentas muntadas linguisticas ch'il pled LUF 'Wolf' porscha – era s'occupar da la cultura populara che cuntegna quest pled: reglas da purs, medischina, giesus d'uffants, proverbis e sa chapescha era ditgas e paraulas.

Il DRG n'è betg il sulet dizziunari da quest gener, mabain fa part dad in project naziunal. La finamira da rimnar e documentar il stgazi da peds dialectals persequite-schan er ils auters vocabularis naziunals: il Schweizerisches Idiotikon, il Vocabulaire des patois de la Suisse romande ed il Vocabolario dei dialetti della Svizzera italiana. Il DRG utilischa sco lingua descriptiva il tudestg ed è uschia chapibel era per in public pli grond. Pertge che betg mo personas interessadas unicamain al rumantsch consulteschan il DRG, mabain scienziads da las pli differentas spartas: il romanist e la giurista istoricra tant sco l'istoricher da la cultura e l'etnologa. Ma era studentas e students pon sa servir dal material ritg dal DRG per lur lavurs. En l'Institut dal DRG pon ins dal reminent era consultar il material betg anc redigì en ils toms cumparids fin ussa che tanschan dals peds dad A fin MERDA.

Betg d'emblidar en quest connex è era la Fototeca dal DRG che cuntegna ca. 30'000 fotografias da lieus, cuntradas, personas ed urdains – surtut fotografias da l'emprima mesadad dal 20avel tschientaner. In'invista en la Fototeca pon ins prender da chasa anora sur la pagina d'internet dal DRG. Ma il meglier èsi anc adina da sa far in agen maletg dal DRG – tant cun utilizar l'ovra, sco era cun vegnir a far ina visita en l'Institut dal DRG.

La cartoteca maistra amplifitgada durant ils ultims tschient onns cuntegna ca. 2 milliuns cedels cun attestaziuns dal rumantsch pledà e scrit. Per il mument èn quai passa 1000 chartuns sco stgatzas da chalzers.

applitgà e furmà. La basa èn funtaunas scrittas veglias e novas, ma er il diever da la lingua en il mintgadi. Qua èn er inclus fenomens linguistic actuals. La documentaziun dal svilup dal pled a travers sia istorgia sa preschenta en furma da citats rumantschs cun translaziun tudestga. Il

Wussten Sie, dass ...? – Häppchen aus dem DRG

Die Redewendung «Quai è chaschiel sin ils bizochels», wörtlich «Das ist Käse auf den Knöpfli», bedeutet, dass eine Sache einer anderen die Krone aufsetzt. – Ein Ausdruck für das Schwein war «il Franzos», weil das Quietschen der Schweine an das französische «oui, oui» erinnert. – Verschiebt man etwas auf den Tag «cura che las gjaglinas piscan» (wörtl. wenn die Hühner pinkeln), findet dies nie statt, es ist der Nimmerleinstag. – Liest man den Artikel CHAN ‚Hund‘, findet man u.a. die Hitparade der Hundennamen um das Jahr 1900: Sultan, Waldmann oder Bismarc waren sehr beliebte Namen.

*Or da la Fototeca dal DRG:
Il vitg da Flem cun Flem Waldhaus,
enturn l'onn 1920. Foto: W. Derichsweiler.*

